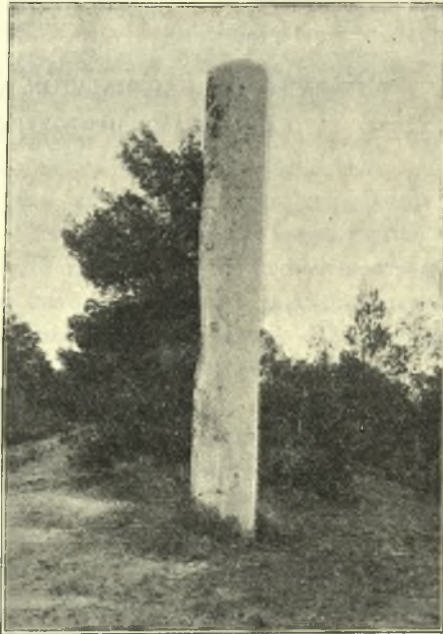

ΤΟ ΚΙΟΝΙΟΝ ΤΟΥ ΝΕΟΦΥΤΟΥ ¹

Παρά την ὁδὸν τῶν Μεσογείων καὶ εἰς ὃ σημεῖον ἄλλοτε διεσταυροῦτο αὕτη πρὸς δρομίσκον κατερχόμενον ἐκ τῆς κατὰ τὸ βόρειον ἄκρον τοῦ Ὑμητ-

Εἰκ. 1. Τὸ κίονιον τοῦ Νεοφύτου.

¹ Οἱ γράψαντες περὶ τοῦ στυλίσκου τὸν χαρακτηρίζουσιν ὡς στήλην, ἐν ᾧ σαφῶς περὶ στύλου πρόκειται. Ἐγὼ νομίζω ὅτι οἱ μεσαιωνικοὶ Ἕλληνες θὰ τὸν ἐκάλουσαν κίονιον. Ὁ γράψας τὸ σχετικὸν σημείωμα περὶ τοῦ στυλίσκου τούτου ὡς καὶ τοῦ παρακειμένου τοῦ Ἀθανασίου, περὶ οὗ κατωτέρω, τοὺς χαρακτηρίζει ὡς κίονια. «Εἰς τὴν Ἀθήναις σημεῖα τῶν γραμμάτων, ἅπερ εἰσὶν εἰς τὰ κίονια, εἰς τὸν λεγόμενον Σταυρόν». Θὰ ἦτο δὲ ἡ λέξις κίονιον συνηθεστάτη κατὰ τὸν μεσαίωνα. Τοῦλάχιστον ἐπανειλημμένως φέρεται αὕτη παρὰ Κωνσταντίνῳ τῷ Πορφυρογεννήτῳ (Ἐκθεσις τῆς βασιλείου τάξεως 544.5, 570.20, 571.9) παρ' ᾧ καὶ τὸ δικίονιον (Ἐνθ' ἄν. 210.17, 211.18, 212.6), πρὸς ὃ παραβλητέα ἡ ἐν Κων/πόλει τοπωνυμία Διπλοκίονιον. Νῦν ἐν Μάνη κίονια λέγονται οἱ κίονες ἀρχαίων οἰκοδομημάτων, τζιόνιν δ' ἐν Κύπρῳ μάρμαρον πρὸς κατασκευὴν κίονων χρησιμεῦον. Κίονι εἶναι τοπωνυμία συνήθης ἐν ταῖς Κυκλάδι, Κύπρῳ καὶ Ἰθάκῃ, ἐν Χίῳ δὲ ὡς τοπωνύμιον φέρεται καὶ τὸ Κιονίτσια (Κ. Ἀμάντου, Συμβολὴ εἰς τὸ τοπωνυμικὸν τῆς Χίου (Λεξικ. Ἀρχ. 2.48, Χιακὰ Χρονικά, 6.78).

τοῦ καὶ οὐχὶ μακρὰν κειμένης μονῆς τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Κυνηγοῦ τῶν Φιλοσόφων¹, ἐν θέσει λεγομένη Σταυρός, ἴδρυνται κιονίσκος (εἰκ. 1) φέρων τὴν ἐξῆς ἐπιγραφὴν: (εἰκ. 2).

*Ζητεῖς μαθῆν ὁδοὺς τόνδε τὸν τρόπον ;
ἀρχὴν ἀποσκοπεύσον αὐτοῦ καὶ τέλος
Καὶ τίς ὁ τοῦτον τεματώσας ἐκ πόθου ;
Νεόφυτος τοῦνομα λάτρης Κυρίου
αἴτησον αὐτῶ ψυχικὴν σωτηρίαν,
ὅσους ποι' ἂν ἤ καὶ παριῶν ἐνθάδε
,ςΨΜς²*

φ
c φ
λ

Ὁ Νεόφυτος ὁ τὸ κiónιον ἰδρύσας οὐδεὶς ἄλλος εἶναι ἢ ὁ τὴν ἐπωνυμίαν φιλόσοφος φέρων³, οὕτινος ἡ ἐπιτύμβιος πλάξ καὶ σφῆζεται (εἰκ. 3) ἀποκειμένη

¹ Περὶ τῆς μονῆς ταύτης ἐγράφησαν ἀρκοῦντα. Ταῦτα συνεκέντρωσεν ὁ Δ. Γ. Καμπούρογλους ἐν τῇ μελέτῃ του: Ἡ στήλη τοῦ Νεοφύτου (Μελέται καὶ Ἐρευναι — Τὰ Ἀττικά, σ. 130 ἐξ.)

² 6746 = 1237-1238.

³ Ὁ Καμπούρογλους (Ἐνθ' ἂν. σ. 133) φρονεῖ ὅτι ὁ τὸ κiónιον ἰδρύσας Νεόφυτος εἶναι ὁ διάσημος Ἀρχιμανδρίτης τῶν ἐν Ἀθήναις μοναστηρίων Νεόφυτος, ὁ πρὸ τοῦ 1220 ἀποθανών. Ὅτι περὶ τοῦ ἡγουμένου τῆς μονῆς τοῦ Κυνηγοῦ τῶν Φιλοσόφων Νεοφύτου πρόκειται, ὃν ὡς φιλόσοφον τὴν κλησὶν χαρακτηρίζει ἐπιγραφὴ πρὸς τὴν μονὴν σχετιζομένη (Δ. Καμπούρογλου, Ἱστορία τῶν Ἀθηναίων, 2.207. Ἰωσ. Στρυγκόφσκη, Ἡ μονὴ τοῦ Κυνηγοῦ τῶν Φιλοσόφων Δ.Ι.Ε.Ε. 3. 120.121.) καὶ ὡς φιλόσοφον πάλιν Μιχαὴλ ὁ Ἀκομιναῦτος ἐν ἐπιστολῇ του (2. 247.629 ἔκδ. Λάμ-

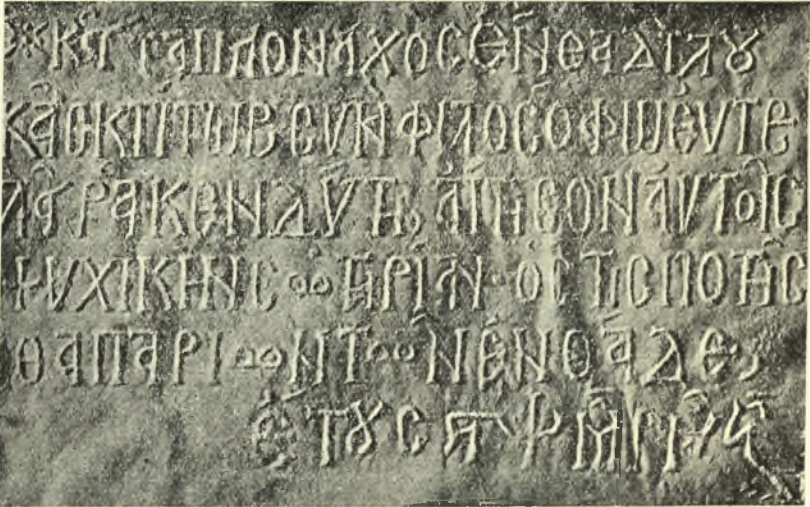

Εἰκ. 2.

νῦν ἐν τῷ Βυζαντινῷ Μουσεῖῳ τῶν Ἀθηνῶν, φέρουσα τὰ ἐξῆς ἐπιγεγραμμένα:

*Κεῖται μοναχὸς ἐνθαδὶ Λουκᾶς κίτωρ
σὺν Φιλοσόφῳ, εὐτελεῖ ρακενδύτη·
αἴτησον αὐτοῖς ψυχικὴν σωτηρίαν,
ὅστις ποτ' ἦσθα παριῶν τῶν ἐνθάδε
Ἔτους ϚΨΜΓ Ἰ̄ Ζ̄¹.*

Ἐπειδὴ δέ, ὡς ἐκ τῆς πλακὸς ταύτης φαίνεται, οὗτος ἦτο ἤδη κατὰ τὸ

Εἰκ. 3. Ἡ ἐπιτύμβιος πλάξ τοῦ Λουκᾶ καὶ Νεοφύτου.

1235 νεκρός, ἔπεται ὅτι ἡ ἐπὶ τοῦ κιονίου ἀνωτέρω ἐπιγραφή ἐχαράχθη τρία μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ ἔτη.

Ἄλλὰ διὰ τίνα λόγον ἰδρῦθη τὸ κίονιον;

Κατὰ τὸν Πιιτάκη, ὁ στυλίσκος ἰδρῦθη πρὸς διάκρισιν τῶν ὀρίων τῆς

πρου) ἀποδεικνύει τὸ ἐν τέλει τῆς ἀνωτέρω ἐπιγραφῆς μονόγραμμα $\overset{\Phi}{\underset{\Lambda}{\text{C}}}$ ὅπερ, ἔλλειπο-
φωνῆεν ὄν, μόνον φιλόσοφος, ὡς καὶ ἄλλοι δέχονται, καὶ ὄχι φιλοσόφων, ὡς τινες ὑπο-
στηρίζουσι, δύναται ν' ἀναγνωσθῆ. Ὅτι δὲν πρόκειται περὶ τοῦ Ἀρχιμανδρίτου τῶν
μοναστηρίων Νεοφύτου ὑπεστήριξε καὶ ὁ Α. Plassart (Inscriptions de Piérie, Ema-
thie et de Bottiée B.C.H. 47, σ. 179) ὅστις πάλιν, μὴ λαμβάνων ὑπ' ὄψιν ὅτι ἡ ἐπὶ τοῦ
κιονίου ἐπιγραφή ἐχαράχθη μετὰ τὸν θάνατον τοῦ φιλοσόφου, θεωρεῖ διάφορον τὸν
Νεόφυτον τοῦ κιονίου ἀπὸ τὸν μετὰ τοῦ Λουκᾶ συνταφέντα φιλόσοφον.

¹ = 1235.

γῆς τῶν Ἀθηνῶν καὶ τῆς παράλου ἢ πρὸς διακρίσιν τῶν γαιῶν τῆς μονῆς τοῦ Κυνηγοῦ ἀπὸ τὰς τῆς μονῆς Πεντέλης, ἕως¹.

Τὰ ἀνωτέρω, ἂν μὴ τι ἄλλο, εἶναι ἐντελῶς παράδοξα, πρῶτον διότι δὲν νοεῖται πῶς εἶναι δυνατόν τὰ ὄρια τῆς παράλου Ἀττικῆς χώρας νὰ ἐφθάνον κατὰ τὸν ΙΓ' αἰῶνα μέχρι τῶν προπόδων τοῦ βορείου ἄκρου τοῦ Ὑμητοῦ, καὶ δεύτερον, διότι, καθ' ὃν χρόνον ἰδρῦθη τὸ κίονιον (1238 μ. Χ.) μονὴ τῆς Πεντέλης δὲν ὑπῆρχεν, ἄτε κατὰ τὸ τελευταῖον τέταρτον τοῦ 15' αἰῶνος ὑπὸ τοῦ δαΐου Τιμοθέου ἰδρυθεῖσα.

Ὁ μακαρίτης νομισματολόγος Ἰωάννης Σβορώνος τὸ θεωρεῖ ὡς ἡλιοτρόπιον ἀναγινώσκων τὸ ἐν ἀρχῇ τῆς ἐπιγραφῆς ὑπάρχον ἀστεροειδὲς κόσμημα ἡλίου². Δὲν ἔλαβεν ὅμως ὑπ' ὄψιν ὃ ἀνῆρ ἐκεῖνο, ὅπερ ἄλλοι μετ' αὐτὸν παρετήρησαν³, ὅτι δηλαδὴ παρόμοιον κόσμημα εὑρηται καὶ ἐν ἀρχῇ τῆς ἐπιτυμβίου πλακῶς τοῦ κτίτορος τῆς μονῆς Λουκά καὶ τοῦ φιλοσόφου Νεοφύτου, χωρὶς φυσικά, ἐκεῖ νὰ δηλοῖ τὸν ἥλιον, καὶ δεύτερον, ὅπερ καὶ σπουδαιότερον, ὅτι, ἂν ἀνεγινώσκομεν, ὡς θέλει,

ἡλίου ζητεῖς μαθεῖν, ὀδῖτα, τόνδε τὸν τρόπον

τότε ὃ στίχος, ὅστις εἶναι χωλίαμβος, εἶναι ὑπέρμετρος.

Ὁ Ἀνδρέας Ξυγγόπουλος ἐν δημοσιεύματί του σχετικῶς μὲ τὴν ἐπιγραφὴν ἐτέρου κιονίου παρὰ τὸ ἡμέτερον ἰδρυμένου, περὶ ἧς κατωτέρω θὰ ὀμιλήσωμεν, ἐξέφερε τὴν εἰκασίαν μὴ ὃ στυλίσκος καὶ ὃ ἐπ' αὐτοῦ σταυρὸς — διότι κατὰ τὸ ἄνω ἄκρον του, ὡς καὶ ὠρισμένα συγκολλήσεως ἴχνη δεικνύουσιν, ὑπῆρχεν ἀντικείμενόν τι, καὶ δὴ σταυρὸς — ἰδρῦθη ὑπὸ τῶν μοναχῶν τῆς μονῆς τοῦ Κυνηγοῦ ἢ μιμουμένων ἔθιμα τῶν Φράγκων, οἵτινες κατὰ τὰ κεντρικά σημεῖα ὀδῶν ἰδρῦνται τὸν ἐσταυρωμένον πρὸς προσκύνησιν ὑπὸ τῶν παρερχομένων εὐσεβῶν ὀδοιπόρων ἢ κατόπιν ἕξαναγκασμοῦ ὑπὸ τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας⁴.

Ἄλλὰ καὶ ἡ γνώμη αὕτη δὲν δύναται νὰ γίνῃ ἀποδεκτὴ, διότι εἶναι ἐντελῶς ἀπίθανον ὅτι ὀρθοδόξου μονῆς μοναχοὶ ὀλίγα μετὰ τὴν Φραγκικὴν κατάκτησιν ἔτι ἠθέλησαν νὰ μιμηθῶσιν ἔθιμα ἀνθρώπων, πρὸς οὓς εἰς τόσην εὐρίσκοντο ἀπὸ δογματικῆς ἐπόψεως ἀντίθεσιν.

Ἡ ἐπὶ τοῦ στυλίσκου ἄλλως τε ἐπιγραφὴ ἄλλα λέγει.

¹ Βλ. Ἀρχαιολ. Ἐφημ. ἔτ. Δ'. (1842) σ. 492.

² J. Svoronos, La Tholos d'Athènes, Numismatische Zeitschrift 1923 σ. 136 ὑποσ. 3. Βλ. Δ. Καμπούρογλου, Ἐνθ' ἄν. σ. 151. Ἀμφιβολίας διὰ τὴν ὀρθότητα τῆς γνώμης τοῦ Σβορώνου ἐξέφρασε καὶ ὁ Α. Plassart, Ἐνθ' ἄν. σ. 176.

³ Δ. Καμπούρογλου, Ἐνθ' ἄν. σ. 145. Α. Plassart, Ἐνθ' ἄν. σ. 176.

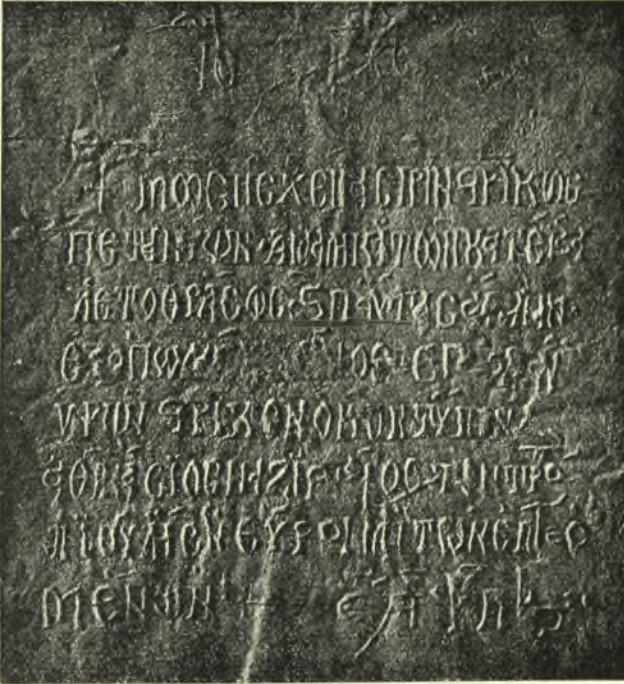
⁴ Α. Ξυγγούλου, Ἐξ ἀφορμῆς ἐνὸς σημειώματος (Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς 3.408).

Τέλος ὁ Ἀθηναιογράφος Δ. Καμπούρογλους ἐχαράκτηρισε τοὺς ἑξὼς χωλι-
άμβους ὡς διαφημιστικὴν ἐν ὄροσήμῳ ἐπιγραφὴν¹.

Διὰ ποῖον λοιπὸν σκοπὸν ἰδρῦθη τὸ κιόνιον;

Ἵνα τοῦτο ὀρίσωμεν, ἐπάναγκες εἶναι νὰ ἐξετάσωμεν καὶ ἄλλο τι ζήτημα.

Κατὰ πληροφορίαν, ἣν παρέχει ἡμῖν χειρόγραφον τῆς ἐν Ἐθῶ Λαύρας
τοῦ ἁγίου Ἀθανασίου², κατὰ τὸν ΙΖ΄ αἰῶνα γεγραμμένον³, παρὰ τὸ ἡμέτε-

Εἰκ. 4. Ἡ ἐπὶ τοῦ κιονίου τοῦ Ἀθανασίου ἐπιγραφή.

ρον κιόνιον, ὑπῆρχε καὶ δεῦτερον κατὰ τὸ 1280 ἰδρυθὲν καὶ φέρον τὴν ἑξῆς
ἐπιγραφὴν⁴ (εἰκ. 4).

Ἰ(ησοῦ)ς Χ(ριστὸ)ς

† Μωσῆς χεῖρας πρὶν σ(αυ)ρικῶς πετανύων

¹ Δ. Καμπούρογλου, Ἐνθ' ἄν. σ. 144.

² Κῶδ. I. 29 φ. 61β.

³ † Πρ. Λεοντοπόλεως Σωφρονίου, Ἀγιορειτικῶν κωδίκων σημειώματα.
(Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς 1 σ. 568).

⁴ Τὸ κιόνιον εὔρεν ὁ Plassart εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ κάστρου τῆς Πλαταμῶνος,
Α. Plassart, Ἐνθ' ἄν. σ. 173.

Ἐμαληκιῶν κατέβαλε τὸ θράσος
καὶ πάντας ἄρδην ἐξαπώ[λωλ] ¹ ἐκεῖνος
Ἐγὼ δ' ἀνυψῶν σ(αυ)ρικὸν θῆον τύπον,
Ἀθανάσιος Ναζιραῖος τὸν τρόπον ²,
δι' οὗ λῆσιν εὐροίμι τῶν ἐπτεσμένων
Ἐτεῖ ΓΨΠΗ ³.

Τὴν ἐπιγραφὴν ταύτην παρεξηγήσαντές τινες, εἰρωνευθήσαν τὸν μοναχὸν Ἀθανάσιον ὡς παρομοιάζοντα ἑαυτὸν πρὸς τὸν Μωϋσῆν· δὲν ἔχει ὁμῶς οὕτως.

Ὁ μοναχός, στηριζόμενος εἰς ὠρισμένον κεφάλαιον τῆς Ἐξόδου (ἰς', 8 - 15) ἐν ᾧ λέγεται ὅτι ἐφ' ὅσον ὁ Μωϋσῆς ἐκράτει ὑψηλὰ τὰς χεῖρας, τὸ σημεῖον οὕτω τοῦ σταυροῦ ἀποτελῶν, ἐτρέποντο οἱ Ἀμαληκῖται πολεμοῦντες πρὸς τοὺς Ἰσραηλίτας, λέγει ⁴, δι' ὅσων γράφει· Ὅπως ὁ Μωϋσῆς ὑψώσας τὰς χεῖρας καὶ διὰ τῆς κινήσεως ταύτης τὸ σημεῖον τοῦ σταυροῦ ἀποτελέσας κατέβαλε τοὺς Ἀμαληκῖτας, οὕτω καὶ ἐγὼ ὑψῶ ἐπὶ τοῦ κιονίσκου τούτου τὸ σημεῖον τοῦ σταυροῦ ⁵, ἵνα ἀπομακρύνω τὴν ἐπίδρασιν τῶν πονηρῶν πνευμάτων.

Ὅτι ὁ σταυρὸς ἀποδιώκει τοὺς δαίμονας εἶναι Χριστιανικὴ ἀντίληψις, ἣν βλέπομεν ἐκφραζομένην εἰς διάφορα ἐκκλησιαστικὰ κείμενα· παράβαλε λ.χ. τὸ ἐπὶ τῇ ὑψώσει τοῦ τιμίου σταυροῦ τροπάριον. «Σταυρὸς ὁ φύλαξ πάσης τῆς οἰκουμένης... σταυρὸς ἀγγέλων ἡ δόξα καὶ τῶν δαιμόνων τὸ τραῦμα, ὡς καὶ τὰ εἰς τὸν Χρυσόστομον ἀποδιδόμενα Σταυροῦ τὸ θεῖον ὑποῦται κράτος, πλῆθος δαιμόνων φυγαδενέσθω. Πρὸ σταυροῦ διάβολος προσεκυνεῖτο, νῦν σταυροῦ κηρυττομένου διάβολος πέπτωκε. Χριστὸς ἐπὶ σταυροῦ κρέματα καὶ διάβολος νενέκρωται ⁶.

¹ Ὁρθότερον ἐξαπώλεσ' ἐκεῖνος.

² Ναζιραῖος τὸν τρόπον = μοναχός. Ἐν κειμένοις ἔχομεν καὶ Ναζιραϊκὸν φάρος ἀντὶ τοῦ μοναχικὸν ἔνδυμα Σπ. Λάμπρου, Νέος Ἑλλην. 21.317.

³ 6788 = 1280.

⁴ Πβ. καὶ τὸ ἐν τῇ Ἀνθολογίᾳ (1. ἀρ. 60 ἐκδ. Stadtmüller) Χριστιανικῶν χρόνων ἐπίγραμμα

Σταυροφανῶς τανύεις παλάμας τίνος ἐνεκα, Μωσῆ;
Τῷδε τύφῳ Ἀμαλῆκ ὄλλνται ἀμφοτέρως.

⁵ Φανταστικὴν ἀπεικόνισιν τοῦ σταυροῦ ὄρα παρὰ Δ. Καμπούρογλου, Ἐνθ' ἀν. σ. 141. Οὐχὶ ὀρθῶς ὁ Σβορώνος ἐφρῶναι ὅτι ὁ σταυρὸς εἶχε τοποθετηθῆ ἐπὶ τῆς ἀνω ἐπιφανείας τοῦ κιονίου ὀριζοντίως. Πάντως ἡ θέσις του θά ἦτο κάθετος. Ἐπιθι περὶ τούτου Α. Plassart, Ἐνθ' ἀν. σ. 180 - 181.

⁶ Βλ. Migne, P.G. 59.675.680.681. Ἐν Μάνῃ δίδουσι καὶ εἰς παιδία τὸ ὄνομα Σταυριανός ἢ Σταυριανή «γὰρ νὰ σταυρωθῶσι τὰ κακὰ» τῆς οἰκογενείας.

Περὶ τὸν νὰ εἴπωμεν ὅτι τὴν ἀντίληψιν ταύτην ἔχουσι καὶ οἱ νεώτεροι Ἕλληνες, οἱ ὁποῖοι ἐν καιρῷ νυκτὸς βαδίζοντες σταυροκοποῦνται, ἵνα ἀπομακρύνωσι τὰ πονηρὰ δαιμόνια¹, χασμῶμενοι δὲ ποιοῦσι πρὸ τῶν χειλέων τὸ σημεῖον τοῦ σταυροῦ, ἵνα μὴ δι' αὐτῶν εισέλθῃ ὁ πειρασμός. Ἄφ' οὗ λοιπὸν πρὸ τοῦ σταυροῦ ὑποχωροῦσι τὰ δαιμόνια, φυσικὸν ἦτο οἱ προπάτορες ἡμῶν νὰ τὸν τοποθετῶσιν εἰς τὰ σημεῖα ἐκεῖνα, ἔνθα κατ' ἐξοχὴν ἐσύχναζον ταῦτα καὶ ὡς τοιαῦτα ἐθεωροῦντο καὶ θεωροῦνται τὰ σταυροδρομία ἢ ἐν γένει τὰ μέρη, εἰς ἃ ὑπάρχουσι συμβολαὶ ὁδῶν².

Καὶ τοῦτο θὰ ἔκαμνον, ἂν κρίνωμεν ἐκ τῶν σήμερον συμβαινόντων.

Σήμερον δὴλα δὴ εἰς διάφορα τετραδία ἢ εἰς μέρη τὰ ὁποῖα ὑπέρευνται χωρίων ἰδρύουσιν οἱ χωρικοὶ τοιχία³, ὕψους μικροτέρου ἢ μεγαλυτέρου⁴, καὶ ἐπ' αὐτῶν τοποθετοῦσι σταυροὺς μεταλλίνους ἢ ξυλίνους καλοῦντες τὰ κατασκευάσματα ταῦτα *σταυροπήγια* ἢ *σταυροπήγια*, *σταυριά*, *σταυρούς*⁵, *σταυροῦδια*.

Τὰ σταυροπήγια ταῦτα, τὰ ὁποῖα ἰδρύνονται καὶ κατὰ τὴν ἀρχὴν τῆς κυρίας ὁδοῦ τῆς ἀγούσης εἰς τὸ χωρίον, ἵνα ἐμποδίζωσι τὴν δι' αὐτῆς εἴσοδον τοῦ δαίμονος⁶, δύνανται νὰ εἶναι ἐν ἡ πλείονα, ὡς δεικνύουσι καὶ αἱ τοπωνυ-

¹ Πβ. τὴν ἐν Ζακύνθῳ παροιμιώδη φράσιν· «ὁποῖος κάνει τὸ σταυρὸ του, φεύγει τὸ κακὸ ἀπὸ μπρός του» ὡς καὶ τὴν σημερινὴν σημασίαν τοῦ σταυρώνα = ἀποτρέπω τὸ κακόν, κυρίως διὰ τῆς χαράξεως τοῦ σημείου τοῦ σταυροῦ.

² Ἐκεῖ γίνονται καὶ πολλὰ μαγικὰ πράξεις. Ἐν Αἰτωλίᾳ π.χ. λαμβάνουσι τρία λιθάρια ἀπὸ τρία σταυροδρομία καὶ ἐξορκισμοὺς λέγοντες τὰ ἀκουμβοῦν ἐπὶ τῆς κεφαλῆς τοῦ παθόντος ἐξοίδησιν βροῦς, πρὸς θεραπείαν (Δ. Λοσκοπούλου, Συναγωγή Αἰτωλικῶν ἐπιδῶν καὶ καταδέσμων ἐν Λαογραφ. 4.41). Ἐν Κύπρῳ, ὅταν πέσῃ ἐπιζωφία, πρὸς ἀποσόβησιν τοῦ κακοῦ, θέτουσιν ἐν καιρῷ νυκτὸς νεκρὸν πρόβατον εἰς σταυροδρομίον, προσέχοντες νὰ μὴ τοὺς ἴδῃ τις. Ἐν Γκιουμουλτζίνῃ τῆς Θράκης τὴν νύκτα Τετάρτης καὶ Παρασκευῆς λαμβάνουσι κριθάρι, ζάχαρι καὶ καρφί καὶ τὰ θέτουσιν εἰς σταυροδρομίον, «γιὰ νὰ περάσῃ καὶ νὰ καρφωθῇ ἐκεῖνος ποῦ ἔλαχε». Στ. Κυριακίδου, Δεισιδαιμονία καὶ δεισιδαίμονες συνήθειαι ἐκ Γκιουμουλτζίνης (Λαογραφ. τόμ. 2. 410). Εἰς τὸ Λεβίδι τῆς Ἀρκαδίας, ὅταν ἐπέσει χολέρα, πρὸς ἀποτροπὴν τῆς νόσου, προσῆλθον τρεῖς ἀρχιερεῖς εἰς τὴν θέσιν *Σταυροπηὸ* καὶ κατέθαψαν ἐκεῖ τρία σφαγέντα μοσχάρια, ἀφ' οὗ ἀνέγνωσαν ἐκκλησιαστικὰς εὐχὰς. Τ. Κανδηλώρου, Ἀρκαδικαὶ παραδόσεις (Ἀρκαδικὴ Ἐπετηρὶς 1906 σελ. 102). Ἐν Μάνῃ καὶ Ἀρκαδίᾳ προσερχόμεναι αἱ γυναῖκες συχνὰ εἰς τὰ σταυροδρομία θυμιάζουσι.

³ Τὰ χωρία λέγονται τότε *σταυρωμένα*.

⁴ Εἰς ὠρισμένα χωρία τῆς Μάνης φθάνουσι ταῦτα τὸ ὕψους τριῶν πήχεων, ἐν Ἀρκαδίᾳ δὲ καὶ τεσσάρων.

⁵ Ἡ πολλαχῶς τῶν Ἑλληνικῶν χωρῶν τοπωνυμία *Σταυρός* ἢ *Σταυρὶ* δύναται νὰ ἐρμηνευθῇ ὡς προσερχομένη εἴτε ἐκ τῆς διασταυρώσεως ὁδῶν εἴτε καὶ ἐκ τῆς ἐκεῖ ἰδρύσεως σταυροπηγίου. Ὅπου ἔχομεν τὴν τοπωνυμίαν εἰς πληθυντικὸν ἀριθμὸν, ἀσφαλῶς περὶ τοῦ δευτέρου πρόκειται.

⁶ Ὡς ἐν Ἀρκαδίᾳ. Κατὰ τὰς προλήψεις τῶν κατοίκων τῶν ἐπαρχιῶν Καλαμῶν καὶ Οἰτύλου τὰ δαιμόνια φθάνοντα εἰς τὸ σημεῖον ἔνθα ἴδρυται σταυρὸς ἀδυνατοῦσι νὰ προχωρήσωσι καὶ εἰσέλθωσιν εἰς τὸ παρακείμενον χωρίον. Ν. Πολίτου, Παραδόσεις 1.440.

μίαι Ὡ τοὺς σταυρούς, Ὡ τὰ σταυριά, Ὡ τὰ σταυρώνια. Ἐν Λακωνικῇ μάλιστα οὐχὶ σπανίως ἰδρύνοντο περὶ τὰ χωρία καὶ εἰς τὰ τέσσαρα σημεῖα τοῦ ὀρίζοντος, ἵνα ἐμποδίσωσι τὴν δι' αὐτῶν εἰσβολὴν τοῦ πονηροῦ, σφίζονται δ' ἐκεῖ κατὰ χώραν καὶ μέχρι σήμερον τινὰ τῶν σταυροπηγίων τούτων.

Διὰ τοιούτων λοιπὸν σκοπὸν ἰδρύθη ὁ στυλίσκος τοῦ Νεοφύτου καὶ βραδύτερον ὁ τοῦ Ἀθανασίου. Ἀμφότεροι, σταυροπήγια ὄντες, ἐστήθησαν, ἵνα προστατεύσωσι τοὺς ἐν τῇ μονῇ τοῦ Προδρόμου ἀπὸ τῆς ἐπηρείας παντὸς πονηροῦ καὶ τοὺς διαβάτας ἀπὸ τὰ δαιμόνια τὰ συχάζοντα εἰς τὸ σημεῖον τῆς διασταυρώσεως τῆς μεγάλης ὁδοῦ τῶν Μεσογειῶν καὶ τοῦ δρομίσκου, ὃν μὲ πολὺν κόπον κατεσκεύασεν ὁ φιλόσοφος Νεόφυτος.

Εἰς τὴν προστασίαν ταύτην ἀποβλέπων ὁ τὸ πρῶτον κίονιον ἰδρύσας ἐπηξεν ἐπ' αὐτοῦ ἀπλῶς τὸν σταυρὸν μηδόλως μνημονεύσας τῶν πρὸς κατασκευὴν τοῦ δρόμου πόνων του. Κατόπιν, τρία μετὰ τὸν θάνατόν του ἔτη, οἱ ἀδελφοὶ τῆς μονῆς, μνήμονες τῆς εὐεργετικῆς δράσεως τοῦ Νεοφύτου, καθήκον αὐτῶν ἔκριναν νὰ κάμωσι μνεῖαν τῆς ὑπ' αὐτοῦ κατασκευῆς τοῦ δρομίσκου, χαράξαντες τὴν ἐν ἀρχῇ παρατεθεῖσαν ἐπιγραφὴν.

Εἶπον ὅτι ἐνιαχοῦ σήμερον τὰ σταυροπήγια ἰδρύνονται κατὰ τὴν ἀρχὴν τῆς κυρίας ὁδοῦ τῆς ἀγούσης εἰς τὸ χωρίον. Τοῦτο ἐρμηνεύει ἐπαρκῶς τί σημαίνει ἡ λέξις τρόπος εἰς τὸν πρῶτον στίχον τῆς ἐπιγραφῆς τοῦ κιονίου τοῦ Νεοφύτου.

Τὸ ζητεῖς μαθεῖν, ὀδίτα, τόνδε τὸν τρόπον, ἀρχὴν ἀποσκοπέυσον αὐτοῦ καὶ τέλος σημαίνει ζητεῖς νὰ μάθης, ὀδίτα τίς κατεσκεύασε τὸν δρομίσκον αὐτόν; ¹ δῆλα δὴ τὸν ἀπὸ τοῦ σταυροπηγίου εἰς τὴν μονὴν ὀδηγοῦντα, ἰδὲ τὴν ἀρχὴν αὐτοῦ, τὴν παρὰ τὸν κιονίσκον δῆλα δὴ, καὶ τὸ τέρμα, ἧτοι τὴν μονὴν τοῦ Προδρόμου.

Ἡ χρῆσις τῶν σταυροπηγίων, ἂν κρίνῃ τις ἐκ τῆς μεγάλης αὐτῶν ἐκτάσεως (τοποθεσίαι φέρουσαι τὸ ὄνομα Σταυρός, Σταυρί(α), Σταυρούλλια, Σταύρωμα, Σταυροπήγι, Σταυρούδι, Σταυρώνι σφίζονται, ὅσον ἐγὼ γνωρίζω, ἐν Ἀνδρῶ, Καλύμνω, Καρπάθῳ, Κέα, Κρήτῃ, Κύθνῳ, Νάξῳ, Ῥόδῳ, Σίφνῳ, Σκιαθῶ, Σύρῳ, Χίῳ, Ἡπειρῶ, Μακεδονίᾳ, Φθιώτιδι, Εὐρυτανίᾳ, Ἀρχαδίᾳ, Λακωνικῇ καὶ Ἀθῶ, ἡ χρῆσις, λέγω, τῶν σταυροπηγίων θὰ ἦτο εἰς παλαιότερους αἰῶνας πολὺ διαδεδομένη. Περὶ τούτου μᾶς πείθει πρῶτον ἡ τοποθεσία τὰ Σταυρία ἐν Μπόβα τῆς Καλαβρίας ², ἧτις βεβαίως δὲν ἐδόθη ἐπ' ἐσχάτων, ἀφ' οὗ ἀπὸ αἰώνων δὲν μετέβησαν ἐκεῖ Ἕλληνες, δεύτερον ἡ ἐν ἐγγράφῳ

¹ Τὴν ὀρθὴν ταύτην ἐρμηνεῖαν ἔδωκε καὶ ὁ Δ. Καμπούρογλος, Ἐνθ' ἄν. σ. 146 - 147 καὶ ὁ Α. Plassart, Ἐνθ' ἄν. σ. 176. Βλ. καὶ Τ. Νερούτσου, Χριστιανικαὶ Ἀθήναι, Δ. Ι. Ε. Ε. 1.106. Τρόπος νῦν ἐν Κεφαλληνίᾳ καὶ Λευκάδι λέγεται τὸ αὐλάκιον.

² Ast. Pellegrini, Il dialetto Greco-Calabro di Bova σελ. 263.

τοῦ 1255 ἀναφερομένη τοποθεσία εἰς τὸ Σταυρίον¹ καὶ τρίτον αὐτὰ τὰ κίονια τοῦ Νεοφύτου καὶ Ἀθανασίου, τῶν ὁποίων οἱ πρόδρομοι ζητητέοι εἰς πολὺ τοῦ ΙΓ' αἰῶνος παλαιότεραν ἐποχὴν.

Τῶν κειμένων ἡ μελέτη καὶ τῆς Ἑλληνικῆς γῆς ἡ ἔρευνα ἐλπίζω ὅτι θὰ πιστοποιήσῃ τὴν γνώμην μου ταύτην².

ΦΑΙΔΩΝ ΚΟΥΚΟΥΛΕΣ

¹ Miklosich - Müller, Acta et Diplomata 4.75.

² Σταυρίον ἰδρυμένον ἐπὶ κίονος πλησίον τῶν ἀρτοποιείων ἀναφέρει καὶ ὁ Ψευδοκωνδινὸς εἰς τὰ Πάτρια τῆς Κωνσταντινουπόλεως (185.7 ἔκδ. Th. Preger).